

Juridisk Publikation

STOCKHOLM - UPPSALA - LUND - GÖTEBORG - UMEÅ

Marie Jarnesand
Metakognition i den juridiska problemlösningen

Särtryck ur häfte 2/2019

METAKOGNITION I DEN JURIDISKA PROBLEMLÖSNINGEN

Av Marie Jarnesand¹

Juridisk problemlösning – det juridiska hantverkets kärna – är en komplex verksamhet som engagerar ett flertal kognitiva funktioner. Verksamheten förutsätter förståelse för problemets utmaningar, lämpliga strategier för att lösa uppgiften och en förmåga att identifiera styrkor och svagheter i den egna lösningen. Metakognition utgör således en nyckelkomponent i den juridiska yrkesutövningen. I den här artikeln argumenteras för att undervisningsformer bör utformas för att stärka blivande juristers metakognitiva förmåga och självreglerade lärande.

I. INLEDNING

Juristprogrammet vid Stockholms universitet är Sveriges mest sökta utbildning. Söktryckets förhållande till antalet antagna kan sammanfattas i sentensen ”många äro kallade – men få utvalda”. Av tusentals sökande bereds två gånger om året drygt trehundra studenter tillträde till en ”akademisk professionsutbildning i juridik på rättsvetenskaplig grund”². De blivande juristerna ska alltså förberedas för det framtida yrkeslivet, samtidigt som de ska ges en fyra och ett halvt år lång akademisk utbildning på hög nivå. Den dubbla utmaningen ställer särskilda krav på såväl universitetslärare som studenter.

Med den blå lagboken som en sköld framför sig träder de nyantagna studenterna genom Södra husens portar och in i juridikens Narnia. Här väntar en värld som tycks fylld av möjligheter, men också av främmande och ofta implicita krav. Den mest omedelbara förändringen är kanske av språklig karaktär. Juridikens hemligheter tycks dölja sig bakom latinska uttryck som *e contrario*, *culpa in contrahendo* och *lex specialis*.³ Även högst välbekanta begrepp förefaller plötsligt främmande; ”tradition” visar sig till exempel ha en helt annan innebörd än middag med slakten och ”delad vårdnad” rödmarkeras av examinatorn.⁴

¹ Doktorand i rättshistoria vid Stockholms universitet.

² Strategier för Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet 2016–2018, Dnr SU FV-3.1.1-0679-15.

³ *E contrario* betyder motsatsvis och används för att benämna motsatsvis tolkning. *Culpa in contrahendo* syftar på oaktsamhet inom avtalsförhandlingar som kan leda till prekontraktuellt skadeståndsansvar. *Lex specialis* betyder speciallag och används ofta som en förkortning av principen om att speciallag går före generell lag (*lex generalis*) vid en normkonflikt.

⁴ Tradition är en juridisk term för besittningsövergång. Den korrekta juridiska termen för delad vårdnad är gemensam vårdnad.

Inom kort görs upptäckten att de akademiska fordringarna avser mer än att tillägga sig en främmande vokabulär. Den blivande juristen förväntas även anlägga ett *vetenskapligt, principiellt* och *kritiskt* förhållningssätt till föremålet för sina studier.⁵ Utmaningen att avkoda och hantera de akademiska kraven kan – i all sin självklarhet – te sig övermäktig.

I den här artikeln behandlas en ämnesdidaktisk strategi för att stödja blivande jurister till ett självreglerat lärande. Särskilt fokuseras kopplingen mellan metakognitiv kompetens och juridisk problemlösning. Då den juridiska ämnesdidaktiken ännu är tämligen outvecklad ligger allmändidaktiska teorier om lärandeprinciper och studenters lärande till grund för diskussionen om undervisningsstrategier.⁶

2. SJÄLVREGLERAT LÄRANDE OCH METAKOGNITION

Det skulle kunna argumenteras för att ett första steg, mot att stödja studenter i att avkoda akademiska standarder, rimligen borde vara att artikulera vad kraven består i. Taktiken skulle alltså bestå i att med största möjliga precision och transparens tydliggöra de måttstockar mot vilka akademiska prestationer mäts. Fördelarna är uppenbara; den tysta kunskapen förmedlas och studenterna får därmed kännedom om den mer precisa innebörden av de bedömningsgrunder som tillämpas inom det akademiska lärandet.

Problemet är dock att exakta, och förmedlingsbara, akademiska kvalitetsmått svårigen låter sig uppställas för alla områden. Sofia Ask, lektor i svenska språket med didaktisk inriktning, tar som exempel graden av personlig ton i det akademiska skrivandet, och konstaterar att det av naturliga skäl inte går ”att finna ett exakt svar på den frågan i litteraturen, utan kunskapen om hur personlig man får vara kan sägas tillhöra ’det utsagda’”⁷. Den akademiska miljön är full av liknande implicita avvägningar.

Ur effektivitetssynpunkt framstår därjämte strategin, att från högskolepedagogiskt håll avkoda de akademiska kraven ett efter ett, som en taktik med

5 År 2016 fattade juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet ett rambeslut som syftar till att stärka studenternas vetenskapliga, principiella och kritiska förhållningssätt. Benämningen Stockholmsmodellen visar beslutets ambition att över tid få genomslag på samtliga av programmets terminer. Se Juridiska fakultetsnämndens rambeslut fattat den 6 september 2016.

6 Framställningen utgår från en kontextuell förståelse av undervisning. Lärandet uppfattas som en funktion av studenternas läraaktiviteter, som i sin tur ska uppfattas som utbytet av samspelet mellan lärare och studenter, Pettersen, Roar C., Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik, I u., Stockholm, 2008, s. 32.

7 Ask, Sofia, Akademisk skriftspråkkompetens i praktiken, i Lindgren, Maria (red.), Den skrivande studenten: idéer, erfarenheter och forskning från Textverkstaden vid Växjö universitet, Växjö, 2005, s. 92.

sämre utsikter till framgång jämfört med att ge studenterna verktyg för att på egen hand avkoda och hantera akademiska ideal. Ett sådant bildningsideal är långt ifrån nytt. Den tyske 1800-talsfilosofen Joseph Wilhelm Friedrich von Schellings uppmaning till studenterna ”*Lerne nur, um selbst zu schaffen*” (lär blott för att själv skapa) manifesterar en pedagogisk grundsyn som betraktar studenten som en aktiv kunskapssökare och producent, inte blott en passiv kunskapsmottagare.⁸

I arbetet med att engagera studenter till att ta aktiv del i sin egen läroprocess ligger tonvikten i rollen som universitetslärare på att stötta, uppmuntra och utmana snarare än att presentera färdiga svar eller svarsmallar.⁹ Precis som Schelling tycktes ha anat lär sig nämligen studenter med ett väl utvecklat självreglerat lärande mer, och med mindre ansträngning, än studenter med en passiv förväntan om att någon annan ska tillföra kunskapen.¹⁰ Det innebär således att fokus bör ligga på att stödja studenter i att utveckla ett självreglerat förhållningssätt till kunskapssökande och kompetensutveckling.

Ett självreglerat lärande förutsätter dock en metakognitiv kompetens.¹¹ Två komponenter framstår som särskilt avgörande. För det första förutsätts en insikt i de egna kognitiva förmågorna. För det andra fordras förmåga att reglera sin egen läroprocess, dvs. att kunna övervaka, planera, anpassa och utvärdera sina egna insatser.¹² Dessa båda komponenter kan med ett sammanhållande begrepp benämnas *metakognition*.

8 Schelling, Joseph Wilhelm Friedrich von, *Vorlesungen über die Methode des academischen Studiums*, Stuttgart och Tübingen, 1830, s. 66. Det fullständiga citatet lyder: ”Alle Regeln, die man dem Studieren vorschreiben könnte, fassen sich in der einen zusammen: Lerne nur, um selbst zu schaffen.” (Fritt översatt: Alla regler för studier kan sammanfattas i denna enda: Lär blott för att själv skapa.)

9 Pettersen, Roar C., *Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*, 1 u., Stockholm, 2008, s. 123 ff.

10 Schraw, Gregory, Crippen, Kent J. & Hartley, Kendall, *Promoting Self-Regulation in Science Education: Metacognition as Part of a Broader Perspective on Learning*, *Research in Science Education*, 2006, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.460.5291&rep=rep1&type=pdf> [2018-11-23], s. 111. Se även Pettersen, Roar C., *Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*, 1 u., Stockholm, 2008, s. 116. Pettersen uppmärksammar även likheterna med principerna *learning by doing* (Dewey), *learning by discovering* (Bruner) samt Piagets konstruktivism, *ibid.*, s. 123.

11 Pettersen, Roar C., *Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*, 1 u., Stockholm, 2008, s. 118 och s. 142. Pettersen menar att metakognitiv kompetens och självreglerat lärande beskriver två sidor av kvalitetslärande. Medan metakognition gäller de kognitiva aspekterna, har självreglering samband med den lärandes inre motivation, *ibid.*, s. 142.

12 Schraw, Gregory, Crippen, Kent J. & Hartley, Kendall, *Promoting Self-Regulation in Science Education: Metacognition as Part of a Broader Perspective on Learning*, *Research in Science Education*, 2006, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.460.5291&rep=rep1&type=pdf> [2018-11-23], s. 112 och s. 114.

Pedagogikforskaren Roar C. Pettersen bryter ner begreppet metakognition i tre beståndsdelar: 1) *personvariabler*, som avser kunskap om sina egna styrkor och svagheter; 2) *uppgiftvariabler*, som innebär kunskap och förståelse för uppgiften och vilka utmaningar den representerar; 3) *strategivariabler*, som gäller insikt om lämpliga arbetssätt och lärstrategier.¹³ En sådan förståelse av metakognition belyser klart behovet även av ämnesspecifik kunskap.

För att illustrera innebörden av metakognitionens tre aspekter kan ett förenklat exempel användas: En student förstår att det för att klara en viss kurs krävs en noggrann läsning av kurslitteraturen och att centrala avsnitt kan behöva memoreras (uppgiftsvariabler). Studenten känner sig själv som en snabbbläsare, men vet också att det tidigare har krävts flera genomläsningar för att förstå litteraturen och komma ihåg det viktiga (personvariabler). Studenten avsätter tid för att hinna läsa kurslitteraturen flera gånger och gör även skriftliga sammanfattningar av de viktigaste poängerna (strategivariabler).

Behovet av metakognitiv kompetens i de akademiska studierna förefaller obestridligt. Det visar sig även gälla för det framtida juridiska yrkeslivet. I högskoleförordningen (SFS 1993:100), bilaga 2, examensordning, anges bland de mål som ska ha uppnåtts för en juristexamen att studenten ska ”visa förmåga att identifiera sitt behov av ytterligare kunskap och att fortlöpande utveckla sin kompetens”. Denna metakognitiva förmåga är förstås helt central för en jurist och kan förväntas bli ännu viktigare efter examen.

3. JURIDISK PROBLEMLÖSNING OCH METAKOGNITION

”Bildning är vad man har kvar sedan man glömt vad man lärt är ett välkänt talesätt. En skicklig jurist är knappast detsamma som en person som ’kan hela lagboken’ eller i övrigt har speciellt imponerande detaljkunskaper om olika rättsregler. Två egenskaper som kännetecknar en god jurist är däremot att han eller hon för det första har förmågan att ringa in problemen, analysera dem och se vari kärnfrågorna ligger och för det andra vet hur man snabbt och säkert kan finna svar på de ställda frågorna. Härtill kommer den svårbeskrivna egenskapen att ha ett gott omdöme.”¹⁴

¹³ Pettersen, Roar C., Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik, I u., Stockholm, 2008, s. 118.

¹⁴ Bernitz, Ulf, Heuman, Lars, Löfmarck, Madeleine, Ragnemalm, Hans, Roos, Carl Martin, Seipel, Peter & Victorin, Anders, Finna rätt: juristens källmaterial och arbetsmetoder, I u., Stockholm, 1985, s. 15.

Problemlösning – det juridiska hantverkets kärna – är en komplex verksamhet som engagerar ett flertal kognitiva förmågor.¹⁵ Den juridiska tankeverksamheten fordrar inte bara förståelse för uppgiften och de utmaningar den realiserar. Även kunskap om lämpliga strategier för att lösa uppgiften och en förmåga att identifiera styrkor och svagheter i den egna lösningen är påkallat. Om den juridiska problemlösningen är ett sätt att tänka, är metakognition inom det juridiska kunskapsfältet ett sätt att tänka om det juridiska tänkandet och de egna kognitiva förmågorna och strategierna. Typiska exempel på metakognitiva frågor är: *Vad behövs för att lösa problemet? Hur hållbar är argumentationen? Vilken lösning är lämpligast och vad är nästa steg?* Det kan på god grund antas finnas ett samband mellan en välutvecklad problemlösningsförmåga och en metakognitiv kompetens.¹⁶

Under den akademiska professionsutbildningen möter juriststudenten den mix av mindre avgränsade juridiska spørsmål och större mer principiella rättsvetenskapliga frågeställningar som är karaktäristisk för det juridiska ämnesfältet. Uppdelningen i enkla och svåra fall är grundläggande i den juridiska utbildningen och av central betydelse för juristens metodologiska överväganden. Träning i att kunna identifiera ett svårt fall är följaktligen elementärt. Med tiden förväntas den blivande juristen behärska såväl det enkla fallet som de metodologiska principer som vägleder vid lösningen av det svåra fallet.¹⁷

Det juridiska kunskapssökandet har till skillnad från de flesta andra vetenskapliga discipliner ett normativt kunskapsobjekt: *rätten*. Den oordnade massa av normer, principer och argument som på samma gång gör anspråk på att potentiellt kunna utgöra svaret på varje rättslig fråga, gör juristens strävan efter rättslig enhet till en kunskapsteoretisk förutsättning.¹⁸ Upprätthållandet av rättslig enhet förutsätter dock ständiga avvägningar. Juristens överväganden sker i en tänkt verklighet där varje problem eller enskilt fall måste lösas i enlighet med rättens utveckling såväl som den rättsliga systematiken. Den

15 Jfr Martinez, Michael E., What Is Metacognition?, Phi Delta Kappan 87.9 (maj 2006), s. 696–699.

16 Liknande samband rapporteras finnas även mellan litteracitet och metakognition, se Varga, Anita, Metakognitiva perspektiv på skolans litteratursamtal: Hur kan elever stödjas i att utveckla metakognition via samtal om skönlitteratur?, Didaktisk Tidskrift, Vol 23, No. 1. 2013, s. 493–512, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:869786/FULLTEXT01.pdf> [2018-11-23] och Persson, Ulla-Britt, Reading for understanding: an empirical contribution to the metacognition of reading comprehension, Univ., Diss. Linköping : Univ., Linköping, 1994.

17 Ekelöf använder beteckningen säregna fall vilket kanske är en mer träffande beskrivning, se Ekelöf, Per Olof, Rättegång, Första häftet, 5 u., Stockholm, 1977, s. 58.

18 Jfr Sandström, Marie, Rättsvetenskapens princip: till frågan om rättsvetenskapens värdelöshet och Friedrich Julius Stahls rättsinstitutslära, Stockholm, 2004, s. 33.

mest övergripande avvägningen grundar sig i behovet av att finna en lösning som är ändamålsenlig¹⁹ samtidigt som den är systematiskt lämplig. Prövostenen för det teleologiska argumentets normativa potential blir hur väl det passar in i systemet; på samma sätt som prövostenen för det systematiska argumentet är hur väl det svarar mot teleologiska, eller om man så vill historiska, hänsyn. Som om det inte vore en nog så krävande uppgift leder mötet mellan rättens båda element till att även andra balansakter blir en del av juristens vardag. Hit hör avvägningen mellan det allmänna och det enskilda intresset eller mellan enskildas stundtals motstående intressen. Kvalitetssäkringen förutsätter att juristen noga prövar sin lösning mot alternativa lösningar och bedömer styrkor och svagheter.

En komplicerande faktor i den juridiska problemlösningen är att den balanserar mellan två ideal som vid en första anblick kan tyckas oförenliga. Å ena sidan, bör lika fall leda till lika – och därigenom förutsebara – utfall. Kraven på likformighet och förutsebarhet i rättstillämpningen är fundamentala för en rättsstat. Å andra sidan, kräver en juridisk problemlösning, i vart fall i de svåra fallen, ett betydande mått av kreativitet, kritiskt tänkande och, med tanke på lösningens verkningar, kanske även ett ”gott omdöme”. Paradoxen ligger i att samtidigt som kreativiteten är ett nödvändigt element för problemlösningen, utgör den ett hot mot målsättningen att behandla lika fall lika.²⁰ Utan tvekan består därför en av de främsta pedagogiska utmaningarna på juristprogrammet i att förmedla strategier för att balansera mellan dessa två element. Eftersom ingen vetenskaplig laboration med exakthet kan bekräfta för juristen att balanspunkten verkligen lokaliserats ställs höga krav på juristens egen självreglering.²¹

Den juridiska metoden syftar både till att identifiera relevanta källor och att bearbeta det material som utvinns ur dessa källor. Metod och material är därför svåra att särskilja och tenderar ofta att behandlas i ett sammanhang. Juristens

19 Begreppet ändamålsenlig har för juristen ett mer begränsat betydelseområde än i det allmänna språkbruket. Juristens intresse är främst inriktat på att finna rättsreglernas ratio legis, dvs. den bakomliggande tanken eller förklaringen. En viktig källa vid den teleologiska lagtolkningen är lagens förarbeten.

20 Ur ett vidare perspektiv är en bristfällig likformighet även ett angrepp mot den av juristen antagna koherensen i rättssystemet.

21 Dynamiken i den juridiska metoden, och därmed de skilda slutsatser som ett svårt fall kan ge upphov till, illustreras av rättsfallet NJA 2013 s. 145. En 13-årig flicka var omhändertagen för vård med stöd av lag (SFS 1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Medan hon tillfälligt var placerad hos mamman anlade hon en omfattande brand i ett butikscentrum. Den centrala frågan i målet var om kommunen kunde åläggas skadeståndsansvar gentemot försäkringsbolagen i anledning av branden. Försäkringsbolagen hänvisade till stöd för sin talan till rättsutlåtanden av professorerna Jan Kleineman, Marcus Radetzki och Ulrik von Essen. Samtidigt stödde sig kommunen på rättsutlåtanden av professorerna Bill W. Dufwa och Olle Lundin.

källmaterial består både av material med auktoritativa anspråk, såsom lagregler, som material med endast en potentiell inre auktoritet. Till den senare kategorin brukar den rättsvetenskapliga litteraturen, i sin praktiska form ofta benämnd *juridisk doktrin*, hänföras. Det kan diskuteras om den pågående digitaliseringen gett upphov till en förändrad rättslig infrastruktur, klart är dock att tillgången på material med stundtals okänd avsändare ökat vilket ställer ytterligare krav på kritiskt tänkande och källgranskning.²² Materialets spännvidd fordrar att juristen noga prövar dess relevans som faktaunderlag. Juristen förväntas således på egen hand pröva rättsliga arguments styrka och giltighet vilket ställer höga krav på ett vetenskapligt, principiellt och kritiskt förhållningssätt – och ständig metakognitiv reflektion.

Oavsett om det handlar om att på ett pedagogiskt sätt presentera en lösning för en klient, eller att övertyga en domstol, en motpart eller en examinator, är den juridiska argumentationen av central betydelse. Juristen behöver hela tiden pröva och omvärdera sin egen argumentation utifrån mottagarens, eller meningsmotståndarens, synvinkel och ställa sig frågan om argumentationen är begriplig och övertygande, eller om den blottar luckor, motsägelser eller andra angreppsytor. Möjligheten till framgång i argumentationen är således klart kopplad till en metakognitiv kompetens.²³

Även språket är en integrerad del av den juridiska problemlösningen. Användningen av klassificeringar och begrepp hjälper juristen att behärska rätten och konstruera en helhetsbild av den. Juristen har därför behov av att kunna förstå innebörden av såväl juridiska som allmänspråkliga begrepp och kunna relatera begreppen till varandra. Därtill fordras en utpräglad förmåga till begreppsprecision. Juridisk verksamhet består till övervägande del av att tolka, bearbeta och producera text.²⁴ I den för juriststudenten välbekanta handboken *Juridisk skrivguide* beskrivs att "[s]pråket, framförallt det skrivna språket, är juristens verktyg och det är nödvändigt att behärska det för att kunna lösa yrkets uppgifter"²⁵. Språket behöver ständigt kalibreras för att passa

22 Jfr Öster, Ulrika, Digitaliseringen ställer nya krav på advokaterna, *Advokaten*, Nr 8 2017 Årgång 83, <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2017/nr-8-2017-argang-83/digitaliseringen-staller-nya-krav-pa-advokaterna/> [2018-11-23].

23 Som Schelin argumenterar för är den kritiska granskningen av den egna argumentationen en form av kvalitetssäkring, se Schelin, Johan, *Kritiska perspektiv på rätten*, I u., Stockholm, 2018, s. 15.

24 "Juristens främsta verktyg är framförallt språket. [...] Kraven på juristens förmåga att behärska sitt viktigaste instrument måste naturligtvis ställas mycket högt." Se Sandström, Marie & Peterson, Claes, *Lex lata – lex ferenda. Fakta eller fiktion*, Rosén, Jan (red.), *Lex ferenda*, I u., Stockholm, 1996, s. 159–177, s. 161.

25 Wahlgren, Peter, Warning-Nerep, Wiweca & Wrangle, Pål, *Juridisk skrivguide*, 4 rev. u., Stockholm, 2014, s.125.

sammanhanget och mottagaren. Det juridiska skrivandet tycks dessutom ha ytterligare en dimension:

”Att skriva är emellertid inte bara ett sätt att kommunicera. Betydelsefullt, men kanske mindre uppmärksammat, är att skrivandet har ett stort inflytande över den analytiska processen. Genom skrivandet tvingas författaren noga tänka igenom alla komponenter och led i ett resonemang. På så vis är skrivandet också något som kvalitativt påverkar juristens beslut och argument.”²⁶

Även den språkliga kompetensen kräver således *självmonitorering*²⁷, dvs. en tankeprocess som förutsätter en metakognitiv kompetens.

Sammanfattningsvis är metakognition en nyckelkomponent i den juridiska problemlösningen. En god problemlösningsförmåga kännetecknas av en medvetenhet om de egna strategierna och dess styrkor och svagheter. En student som utvecklar sin metakognitiva förmåga reflekterar även över hur uppgiften löstes, vad som blev resultatet och hur uppgiften kan lösas annorlunda nästa gång.²⁸ Metakognition är verktyget för att få insikt i och ta kontroll över den egna kognitiva processen, dvs. att själv kunna välja sina strategier och sedan utvärdera och bedöma resultatet.

Sådana strategier kan på god grund antas vara överförbara mellan juristprogrammets kurser och, oavsett om den nyblivna juristen väljer en akademiskt eller en praktiskt orienterad karriär, vidare till det juridiska yrkeslivet. Metakognitiv kompetens går att utveckla genom erfarenhet, undervisning och inte minst aktiv träning.²⁹ Det finns därför all anledning att utforma undervisningsformer och anlägga undervisningsstrategier som ger studenterna möjlighet att stärka sin metakognitiva kompetens.

4. METAKOGNITIVA STRATEGIER I UNDERVISNINGEN

”Metakognitiv kompetens hänför sig till den enskildes överordnade förmåga att reflektera över egna kunskaper, läroprocesser och studiestrategier.”³⁰

26 Ibid.

27 Från engelskans self-monitoring.

28 Schraw, George, Promoting general metacognitive awareness, *Instructional Science* 26:1998 s. 113–125, Kluwer Academic Publishers, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023%2FA%3A1003044231033.pdf> [2018-11-23].

29 Pettersen, Roar C., *Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*, 1 u., Stockholm, 2008, s. 118.

30 Ibid.

Metakognition tog plats i det pedagogiska samtalet under 1970-talet.³¹ Det genomslag som metakognition sedan dess haft i såväl grundutbildning som högre studier sammanhänger med de resultat som en satsning på metakognitiva strategier har visat sig få. Metakognition kan hjälpa studenterna i att välja lämpliga strategier för en viss uppgift, uppmuntra till ett självreglerat lärande och därtill stödja lärandet i stort.³² Fördelarna är alltså uppenbara.

Hur skulle då ett medvetandegörande om metakognitiva strategier kunna se ut? Ett exempel tillhandahåller den välkända sokratiska dialogen som kan sägas vara just en demonstration av metakognitiv undervisning.³³ Dialogen är ett exempel på hur frågor kan användas för att uppmärksamma studenten på värdet av metakognitiva strategier. På så sätt kan kunskapsluckor eller motsägelser i argumentationen belysas och synliggöras för såväl studenten som läraren. ”I diskussion, dialog och meningsutbyte prövas, bedöms och modifieras giltigheten av vår kunskap och förståelse.”³⁴ Undervisningsstrategier som bygger på diskussionsmetoder har också visat sig mer effektiva än andra strategier.³⁵ Särskilt tydliga är fördelarna med diskussionsmetoder när det kommer till utveckling av tänkande och kognition, motivation och ämnesintresse.³⁶

Dialogen som verktyg för juridisk problemlösning och kompetensutveckling är välkänd. I sitt förespråkande av grundandet av en svensk juridisk förening betonade juristen Carl Olof Dellén redan år 1843 fördelarna med att etablera ett diskussionsforum för juridiska spörsmål:

”Dessutom bildas på detta sätt hos dem, som i diskussionen deltaga, en själsnärvaro och förmåga att gifva och laga skäl, samt att väga och pröfva de ömsesidiga skälens större eller mindre giltighet, hvaraf redan den formella nyttan är ganska stor, jemväl avsedt

31 Dinsmore, Daniel L., Alexander, Patricia A. & Loughlin, Sandra M., Focusing the Conceptual Lens on Metacognition, Self-regulation, and Self-regulated Learning, *Educational Psychology Review*, Vol. 20, No. 4 2008, s. 391–409, <https://www.jstor.org/stable/23363922> [2018-11-23], s. 392 f. Psykologen John H. Flavell anses vara den som myntade begreppet metakognition och även tog sig an forskningsuppgiften att studera metakognition och dess betydelse för lärandet. Flavells teorier är influerade av den inflytelserika kunskapsteoretikern Jean Piaget.

32 Cundiff, Patrick R. & Flinchbaugh, Kerri B., Thinking About Thinking in Criminal Justice Education, *Journal of Criminal Justice Education*, 28:3, 2017, s. 335–351, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10511253.2016.1247183> [2018-11-23].

33 Martinez, Michael E., What Is Metacognition?, *Phi Delta Kappan* 87. 9 (maj 2006), s. 696–699.

34 Pettersen, Roar C., Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik, I u., Stockholm, 2008, s. 124.

35 Ibid., s. 324.

36 Ibid., s. 325.

från den inre väsentliga fördelen deraf, neml. det diskuterade ämnets utredning.”³⁷

Gruppbaserad undervisning som präglas av dialog kan hjälpa studenterna att utveckla sin metakognitiva kompetens. I diskussion och interaktion med andra behöver studenten klä sin förståelse och kunskap i ord. Frågor och motstridiga uppfattningar tvingar studenten att jämföra sin uppfattning med andras och värdera eller omvärdera sin egen förståelse. Därmed kommer den yttre dialogen att etablera sig även som en inre dialog hos studenten.³⁸ På så sätt aktiveras medvetenheten om de egna styrkorna och svagheter.

Det har visat sig att studenter lär sig bättre genom att koppla nya begrepp eller företeelser till redan bekanta kunskapscheman. Den enskilt viktigaste faktorn för lärandet är nämligen vad den lärande redan vet.³⁹ Genom att ställa frågor som *har du sett det förut* (jfr juristens metodologiska verktyg analogin) aktiveras studenternas tidigare erfarenheter samtidigt som uppgiften tränar den metakognitiva förmågan.

Om studenten ska göras självmedveten om de egna strategierna fordras att undervisningen lämnar utrymme för att anlägga olika strategier. Ett praktiskt exempel är att erbjuda tillfälle till reflektion över den egna prestationen i förhållande till angivna bedömningsgrunder. Kan studenten anlägga ett sådant självreglerat förhållande till kursplanens förväntade studieresultat redan före examinationen är mycket vunnet.

5. LÄR BLOTT FÖR ATT SJÄLV SKAPA

Sammanfattningsvis förutsätter den juridiska problemlösningen förståelse för det juridiska problemets utmaningar, lämpliga strategier för att lösa uppgiften och en förmåga att identifiera styrkor och svagheter i den egna lösningen. Metakognition utgör således en viktig komponent i det som utgör juristens tysta kunskap. Det förefaller alltså väl motiverat att utforma undervisningsformer som tar sikte på att utveckla juriststudenters metakognitiva kompetens.

Det är värt att understryka att metakognitiv kompetens utvecklas genom erfarenhet, undervisning och inte minst aktiv träning.⁴⁰ Det är goda nyheter om

37 Dellén, Carl Olof, Yttrande angående en Svensk Jurist-förening, af C. O. D-n, Juridiskt arkiv, 1943–1944, volym 14, s. 131 f.

38 Pettersen, Roar C., Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik, I u., Stockholm, 2008, s. 325 f.

39 Ibid., s. 116.

40 Pettersen, Roar C., Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik, I u., Stockholm, 2008, s. 118.

vi förmår ta vara på möjligheten. För att stödja juriststudenters självreglerade lärande bör lärandemål ställas upp som explicit tar sikte på metakognition.⁴¹ Här ligger juristlärarens roll i att stötta och utmana, snarare än att presentera färdiga lösningar. Målet måste vara att utbilda blivande jurister som inte bara lär för att veta, utan också för att kunna.⁴²

---

41 Ibid., s. 118 f.

42 Jfr Joseph Wilhelm Friedrich von Schellings uppmaning till studenterna "Lerne nur, um selbst zu schaffen" (lär blott för att själv skapa). Schelling, Joseph Wilhelm Friedrich von, Vorlesungen über die Methode des academischen Studium, Stuttgart och Tübingen, 1830, s. 66.